

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 330.131.7:336.71

Баланчук Д.В., аспірант
кафедри банківської справи
Київський національний торговельно-економічний університет

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРЕМІЇ ЗА КРЕДИТНИЙ РИЗИК КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ БАНКУ

Баланчук Д.В. Обґрунтування премії за кредитний ризик корпоративних клієнтів банку. У статті досліджено розрахунок премії за кредитний ризик у процесі ціноутворення на кредитні послуги з огляду неочікуваних утрат. Запропоновано такий розрахунок здійснювати на основі розподілу всіх корпоративних клієнтів за різними групами ризику. Формування груп ризику запропоновано здійснювати з урахуванням сфери та видів економічної діяльності.

Ключові слова: ціноутворення на кредитні послуги для корпоративних клієнтів, премія за кредитний ризик, очікувані та неочікувані втрати в сегменті корпоративного бізнесу банку.

Баланчук Д.В. Обоснование премии за кредитный риск корпоративных клиентов банка. В статье исследован расчет премии за кредитный риск в процессе ценообразования на кредитные услуги с учетом неожиданных потерь. Предложено такой расчет осуществлять на основе распределения всех корпоративных клиентов по разным группам риска. Формирование групп риска предложено осуществлять с учетом сферы и видов экономической деятельности.

Ключевые слова: ценообразование на кредитные услуги для корпоративных клиентов, премия за кредитный риск, ожидаемые и неожиданные потери в сегменте корпоративного бизнеса банка.

Balanchuk D.V. Justification of the credit risk premium for corporate clients of the bank. In the article the calculation of the premium for credit risk in the process of pricing for credit services for the review of unexpected losses is analyzed. It is proposed to make such calculation on the basis of the distribution of all corporate clients for different risk groups. The formation of risk groups is proposed to be implemented taking into account the scope and types of economic activity.

Keywords: pricing for credit services for corporate clients, credit risk premium, expected and unexpected losses in the corporate business segment of the bank.

Постановка проблеми. Фінансово-економічна криза в Україні загострила проблеми банків, які нині вимушені працювати в умовах погіршення стану національної економіки, значної девальвації національної валюти, зниження рівня платоспроможності корпоративних клієнтів тощо. Підвищення рівня кредитного ризику призвело до послаблення надійності та зменшення дохідності кредитних портфелів вітчизняних банків. У зв'язку із цим важливою проблемою для банку є розроблення заходів, які знижують можливість майбутніх утрат від проведення кредитних операцій із корпоративними клієнтами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти дослідження кредитного ризик-менеджменту в загальній системі управління банківськими ризиками розглядали такі вчені, як О. Васюренко [1], В. Вітлінський [2], К. Д'яконов [3], Н. Маслак, О. Криклій [4], Л. Примостка [5], О. Рац [6], Н. Шульга [7] та ін. Високо оцінюючи наявні напрацювання, варто зауважити, що проблема обґрунтування премії за кредитний ризик корпора-

тивних клієнтів залишається малодослідженою, що зумовило актуальність розгляду даної теми, визначило мету та завдання роботи.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні методичного підходу до врахування премії за кредитний ризик у процесі ціноутворення на кредитні послуги. Для досягнення цієї мети необхідно здійснити аналіз поточної банківської практики щодо визначення премії за ризик та сформулювати пропозиції щодо її ефективного використання під час ціноутворення на кредитні продукти для корпоративних клієнтів.

Виклад основних результатів. Для банків кредитна діяльність є одночасно найбільш прибутковою та ризиковою. Кредитний ризик може мати значний вплив на фінансову стійкість банку, оскільки невірна його оцінка може призвести до негативних фінансових наслідків або навіть банкрутства.

Національний банк регламентує визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [8]. Нове Положення

НБУ від 30.06.2016 № 351, яке набрало чинності з 01 січня 2017 р., встановлює мінімальні вимоги до банків щодо визначення розміру очікуваних утрат (збитків) за активними банківськими операціями внаслідок реалізації кредитного ризику. Варто зазначити, що підходи, які визначені цим Положенням, ґрунтуються на принципах і рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду [9].

Згідно із зазначеним Положенням, Національний банк України зобов'язав вітчизняні банки здійснювати розрахунок розміру кредитного ризику за активами так:

$$CR = PD \times LGD \times EAD, \quad (1)$$

де CR (Credit Risk), кредитний ризик – розмір очікуваних утрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента;

PD (Probability of default), ймовірність дефолту – компонент (коефіцієнт) розрахунку розміру кредитного ризику, що відображає ймовірність припинення виконання боржником своїх зобов'язань;

LGD (Loss Given Default), втрати в разі дефолту – компонент (коефіцієнт) розрахунку розміру кредитного ризику, що відображає рівень утрат (збитків) унаслідок дефолту боржника;

EAD (Exposure at default), експозиція під ризиком – компонент розрахунку розміру кредитного ризику, що відповідає боргу за активом, який перебуває під ризиком дефолту боржника.

Таким чином, на основі внутрішньобанківської оцінки трьох компонентів кредитного ризику (ймовірності дефолту, втрати у разі дефолту та експозиції під ризиком) банки на індивідуальній основі за кожним корпоративним клієнтом вираховують загальний розмір очікуваних утрат. Своєю чергою, ці потенційні втрати, які базуються на прогностичній оцінці, банки повинні повністю забезпечити достатнім резервом на покриття втрат по кредитах, що строго регламентується вищезазначеним Положенням НБУ.

Розрахунок розміру кредитного ризику здійснюється банком за кожним корпоративним клієнтом. На основі зазначеної вище моделі банки мають можливість під час установавання ціни на свої кредитні продукти для корпоративних клієнтів додавати індивідуально визначену націнку – премію за ризик, яка визначається з огляду на його рівень.

Згідно з Постановою НБУ № 351, кредитний ризик – це розмір очікуваних утрат унаслідок дефолту боржника. Однак кредитний ризик банків не може обмежуватися лише очікуваними втратами, адже фактичні збитки банку можуть виявитися більшими, ніж розрахована ним прогностична величина. Таким чином, кредитний ризик банків включає в себе також і неочікувані втрати. Іншими словами, неочікувані втрати – це різниця між фактичними втратами та очікуваними втратами.

У разі виникнення таких неочікуваних утрат банк повинен витратити на їх покриття власний еконо-

мічний капітал (на додаток до створеного резерву на покриття збитків на основі очікуваних втрат). При цьому, як зазначалося вище, під час установавання ціни на кредитні продукти додаткова премія за ризик встановлюється банками лише на основі кредитного ризику за очікуваними втратами.

Виходячи з усього, що наведено вище, автор пропонує під час ціноутворення на кредитні продукти для кожного корпоративного клієнта включати у собівартість не тільки премію за ризик за очікуваними втратами, але й премію за ризик за неочікуваними втратами. Як наслідок, банк матиме змогу додавати індивідуально визначену націнку на кредитний продукт для корпоративного клієнта на основі неочікуваних утрат як плату клієнта за кредитний ризик банку на покриття власного економічного капіталу. Такий підхід убачається раціональним, оскільки премія за ризик за неочікуваними втратами прямо корелюватиметься з розміром кредитного ризику конкретного корпоративного клієнта. При цьому варто зазначити, що поняття «кредитний ризик» та «проблемний кредит» тісно пов'язані між собою та перебувають у причинно-наслідковій залежності [10].

Таким чином, під час розрахунку банком маржинального прибутку за кожним корпоративним клієнтом відбудеться об'єднання обох зазначених премій за ризик (за очікуваними та неочікуваними втратами).

В економічній літературі немає єдиного методу визначення процентної ставки за банківським кредитом. Нині досить поширеною серед вітчизняних банків є модель ціноутворення на кредитні продукти за принципом «вартість плюс прибуток» [11]. В її рамках з урахуванням премії за ризик за очікуваними втратами модель має такий вигляд:

$$П = В + ОВ + ПО + М, \quad (2)$$

де П – процентна ставка за кредитом для корпоративного клієнта; В – гранична процентна вартість залучених коштів для кредитування корпоративного клієнта; ОВ – операційні витрати банку; ПО – премія за ризик за очікуваними втратами; М – бажана маржа прибутку банку.

На нашу думку, такий підхід є недостатньо обґрунтованим, оскільки не враховує премію за ризик за неочікуваними втратами банку. Враховуючи зазначене, пропонуємо процентну ставку визначати на основі такої формули:

$$П = В + ОВ + ПО + ПН + М, \quad (3)$$

де ПН – премія за ризик за неочікуваними втратами.

Неочікувані збитки визначаються як мінливість утрат банку за визначений період часу й обмежуються довірчим інтервалом, тобто вірогідністю їх настання понад очікувані збитки [12]. Тобто ключовими характеристиками таких збитків є визначений проміжок часу та вірогідність їх настання.

Групування корпоративних клієнтів за рівнем ризику та іншими ознаками

Сфера діяльності корпоративних клієнтів	Галузь економічної діяльності	Група ризику корпоративних клієнтів
Важка промисловість	Електроенергетика	10
	Металургія	11
	Хімічна галузь	12
	Нафтопереробна галузь	13
	Деревообробна галузь	14
	...	...
Легка промисловість	Текстильна галузь	21
	Швейна галузь	22
	Хутряна галузь	23
	Взуттєва галузь	24
	...	...
Харчова промисловість	Масложирова галузь	31
	Кондитерська галузь	32
	Макаронна галузь	33
	Виноробна галузь	34
	Пивоварна галузь	35
	...	...
Сільське господарство	Вівчарство	41
	Виноградарство	42
	Бджільництво	43
	Вирощення зернових культур	44
	Рибальство	45
	...	...
...	...	...

Нині у вітчизняних банках накопичилась велика база статистичної інформації щодо всіх своїх корпоративних клієнтів за достатньо великий проміжок часу (фактично з початку їх кредитування банком). Таким чином, є можливість здійснити аналіз щодо ймовірності отримання неочікуваних збитків від кредитування різних корпоративних клієнтів.

Пропонуємо розрахунок премії за ризик за неочікуваними втратами здійснювати на основі розподілу всіх корпоративних клієнтів за різними групами ризику із визначенням відповідного коефіцієнта для встановлення розміру премії за ризик для кожної групи.

Найбільш удалим є віднесення корпоративних клієнтів до різних груп ризику з огляду сфери та видів економічної діяльності. Вважаємо доречним групування корпоративних клієнтів за рівнем ризику здійснювати в такий спосіб.

Прикладом утворення груп ризику корпоративних клієнтів на основі видів економічної діяльності може слугувати розподіл, що представлений в табл. 1.

Отже, на підставі статистичних даних банку для кожної групи ризику можна встановити відповідний коефіцієнт, що дасть змогу визначити розмір премії за ризик за неочікуваними витратами для кожної такої групи.

Все вищезазначене дає змогу стверджувати, що нині з'явилися реальні можливості для розрахунку премії за ризик за неочікуваними витратами.

Встановлення процентної ставки з урахуванням премії за ризик повинно одночасно відповідати як інтересам банку, так і його корпоративних клієнтів. Визначення ціни кредиту залишається одним із найскладніших завдань управління кредитним ризиком, тому встановлення премії за ризик за неочікуваними витратами повинно здійснюватися банком обережно та з урахуванням різноманітних факторів.

Встановлена відсоткова ставка із занадто високою премією за ризик може не відповідати середній ставці на ринку, а тому є ризик втрати як нових, так і вже залучених корпоративних клієнтів. Таким чином, розрахунок премії за ризик не може бути здійснений банком формально; на підставі власної стратегії щодо сегменту корпоративного бізнесу необхідно здійснити ретельний аналіз та врахувати положення банку на ринку, конкурентну ситуацію, середній рівень цін тощо. Іншими словами, необхідно обрати прийнятний варіант для банку поміж співвідношенням «ризик – прибуток», а також стратегію розвитку корпоративного сегменту.

Недоліком розглянутої моделі ціноутворення є те, що вона потребує наявності в банку релевантної та правдивої бази управлінської інформації. Ключовою проблемою для банків, особливо невеликих або ж таких, що працюють відносно недавно, може виявитися недостатність внутрішніх даних для об'єктивного встановлення коефіцієнтів для різних груп ризику. Крім того, оскільки розрахунок таких коефіцієнтів раніше не передбачався та не був інте-

грований в програмне забезпечення банків, аналіз статистичних даних для деяких банків може виявитися ускладненим. Окремо варто зазначити, що на встановлення точних коефіцієнтів для різних груп ризику може вплинути неправильне сегментування корпоративних клієнтів менеджерами банку, коли в програмному забезпеченні банку галузь економічної діяльності не відповідає фактичній спрямованості діяльності клієнта.

Таким чином, перед початком розрахунку премій за ризик за неочікуваними витратами банком повинні бути прийняті до уваги можливі джерела помилок та їх вплив на вірність отриманих даних. Рішення про використання премій за ризик за неочікуваними витратами повинно бути прийняте керівництвом банку тільки тоді, коли наслідки від нього є прогнозованими та об'єктивними.

Висновки. Згідно з діючим законодавством, Національний банк України для забезпечення власним капіталом прогнозних потенційних утрат

зобов'язав вітчизняні банки здійснювати розрахунок розміру кредитного ризику на основі внутрішньо-банківської оцінки трьох компонентів: ймовірності дефолту, втрати в разі дефолту та експозиції під ризиком, що відповідає нормам Базель II.

Як засвідчує практика, все більше банків в Україні під час установавання ціни на свої кредитні продукти для корпоративних клієнтів додають до ціни на кредитний продукт індивідуально визначену націнку – *премію за ризик*.

Згідно із зазначеним Положенням НБУ, кредитний ризик відповідає розміру очікуваних утрат. Однак кредитний ризик банків не обмежується лише очікуваними втратами, а включає в себе також і *неочікувані* втрати (різниця між фактичними та очікуваними витратами).

Під час ціноутворення на кредитні продукти автором запропоновано для кожного корпоратив-

ного клієнта включати у вартість не тільки премію за ризик за очікуваними втратами, але й *премію за ризик за неочікуваними втратами*. Під час розрахунку банком маржинального прибутку за кожним корпоративним клієнтом відбудеться об'єднання двох премій за ризик (за очікуваними та неочікуваними втратами).

Запропоновано розрахунок розміру премії за ризик здійснювати на основі розподілу всіх корпоративних клієнтів за різними групами ризику із визначенням відповідного коефіцієнта для встановлення розміру такої премії за ризик для кожної групи. Найбільш удалим убачається формування груп ризику з огляду сфери та видів економічної діяльності.

Отже, нині з'явилися реальні можливості для розрахунку премії за кредитний ризик з огляду неочікуваних утрат.

Список літератури:

1. Васюренко О.В. Сучасні концепції управління кредитним ризиком як основні складові процесу управління кредитним ризиком банку / О.В. Васюренко, В.Ю. Подчесова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1(115). – С. 170–177.
2. Кредитний ризик комерційного банку : [навч. посіб.] / В.В. Вігліньський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко. – К. : Знання, 2000. – 251 с.
3. Д'яконов К.М. Управління кредитним ризиком комерційного банку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / К.М. Д'яконов ; ДВНЗ «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України». – Суми, 2011.
4. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку : [монографія] / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми : УАБС НБУ, 2008. – 86 с.
5. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : [підручник] / Л.О. Примостка ; 2-е вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
6. Рац О.М. Дослідження впливу якості кредитного портфелю на ефективність кредитної діяльності банку як складова моніторингу кредитного ризику / О.М. Рац // Технологический аудит и резервы производства. – 2015. – № 1(5). – С. 41–45.
7. Шульга Н.П., Гордієнко Т.М. Вектори розвитку кредитного ризик-менеджменту банку / Н.П. Шульга, Т.М. Гордієнко // Вісник КНТЕУ. – 2015. – № 1. – С. 88–101.
8. Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 № 351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями».
9. Принципи управління кредитними ризиками. Базельський комітет з банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996_035.
10. Болгар Т.М. Кредитний ризик як основна складова системи банківських ризиків та роль проблемних кредитів у їх формуванні / Т.М. Болгар // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2013. – № 1. – С. 23–29.
11. Прасолова С. Визначення ціни кредиту – основна складова кредитної стратегії банку в ринкових умовах / С. Прасолова // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 3. – С. 52–55.
12. Савлук С.М. Економічний капітал банку: призначення та методи розрахунку / С.М. Савлук. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2009. – № 24.